

OLVASS FELESLEGESET!

– SIK ENDRE ÁLLANDÓ ROVATA –

Amióta a szakmában vagyok, harcolok a túlzásba vitt specializáció, a semmiről való mindentudás irányába mutató szakszerűség eluralkodása ellen. Természetesen a kudarc elkerülhetetlen, de kedvenc fegyverem ennek ellenére hasznossá válhat mások kezében is. Arról van szó, hogy világléletemben vigyáztam arra, hogy ha nyaralni mentem vagy feleslegesnek tűnő konferencián üldögéltem, akkor olyan tanulmányokat olvassak, amelyeknek semmi köze nem volt ahhoz, amivel akkor éppen foglalkoztam. Gondosan mindig valamilyen feleslegeset olvastam. Ezek között sok volt olyan, amibe beleszerettem, s félretettem, hogy valaha talán valakinek a kezébe adhatom, hogy foglalkozzon vele behatóbban, mert a mű valamilyen szempontból zseniális.

Az itt következő művek is ilyenek. Három olyan közös pontjuk van, ami miatt pótolhatatlanul értékesek lehetnek azok számára, akik a társadalmi folyamatok megértésén munkálkodnak. Egyrészt mindhárom munka a társadalmi (s benne a biológiai) nem olyan elemzése, amelyben a szerzők a nemek esetlegesen eltérő viselkedését hipotézisekké képesek formálni. Másrészt, a tanulmányok készen kapott kísérletek¹, amennyiben az elemzések alapjául szolgáló adatokat a valóság „termelte ki”, vagyis nem kérdőívek vagy interjúk mesterséges termékei, hanem „maguk a valóság” (s ami nem véletlen, a nagy tömegű adatok mindhárom esetben a versenysportban [igen, a kártyázás is sport!] keletkeztek, ahol az eredmények nyilvántartásának sokak számára és sokféle haszna van). Harmadrészt, a tanulmányok szépséges példái a kísérleti elrendezés adta lehetőségek szellemes kihasználásának, vagyis olyan modellek kidolgozásának, amelyek benne rejtőztek az adatbázisokban, csak észre kellett venni őket.

S. E.

¹ Koltai Júlia, Simonovits Bori, Sik Endre (2015): A kvanti-kvali áldilemmán túl Szociológiai Szemle 25(2) 35–49. http://www.szociologia.hu/dynamic/koltai_sik_simonovits.pdf és Horzsa Gergely – Sik Endre (2012): A diszkrimináció mérése készen kapott kísérletek (KKK) segítségével. In Sik E. – Simonovits B. (szerk.): A diszkrimináció mérése. Budapest: ELTE TáTK, 186–201. http://www.tarki.hu/hu/about/staff/sb/Diszkriminacio_merese.pdf

Gyönyörű királynők és harcos lovagok¹

BÉRES ZSUZSA²

Az általam elemzett tanulmány szerzőinek célja a férfiak és a nők kockázatvállalása, illetve az ellenfél neme és vonzereje közötti összefüggés vizsgálata volt. A kutatást megelőzően többen is foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy milyen különbségek figyelhetők meg a női és férfi kockázatvállalási hajlandóságban. A kutatás hipotéziseinek megfogalmazásakor a kutatók például támaszkodtak Croson és Gneezy (2009)³ valamint Eckel és Grossman (2008)⁴ kutatásaira, amelyek a gazdasági viselkedés terén igazolták, hogy a férfiak kockázatvállalóbbak, mint a nők, továbbá Bertrand (2010)⁵ eredményeire, mely szerint kölcsön esetén a férfiak egy vonzó nőnek hajlandóak lentebb vinni a kamatlábakat, míg a nők esetében ez nem figyelhető meg.

Ahhoz, hogy jobban megértsük a kutatás menetét, fontos, hogy a sakkjáték kutatás szempontjából releváns néhány jellemzőjével megismerkedhessünk. A versenysakkban egy játszma három lehetséges kimenetele van: győzelem, döntetlen vagy vereség, melyek 1, 0,5 vagy 0 pontot eredményeznek. Ebben a helyzetben a kockázatvállalási hajlandóság vizsgálatát az teszi lehetővé, hogy a játéknak csökkenthetik a vereség kockázatát azzal, ha a játszma során hamar döntetlent ajánlanak az ellenfélnek. A kockázatsökkentés másik módja olyan nyitás alkalmazása, amely csökkenti a játszma későbbi kockázatosává válását.

Korábbi elemzések azt is kimutatták, hogy noha a kockázatosabb játékmód nem növeli a nyerési esélyeket egy versenyhelyzetben, a férfi sakkozók ennek ellenére mégis magasabb arányban választanak kockázatosabb stratégiákat, ha egy vonzó nő az ellenfelük, ugyanakkor a nőknél nem figyelhető meg ilyen összefüggés. Továbbá azt is felfedezték, hogy a vonzóbb játékosok – mindkét nem esetében – kockázato-

¹ Anna Dreber – Christer Gerdes – Patrik Gränsmark (2010): Beauty Queens and Battling Knights: Risk Taking and Attractiveness in Chess. IZA Discussion Papers No. 5314. <http://ftp.iza.org/dp5314.pdf>

² Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és társadalompolitika doktori program, doktorandusz

³ Croson, R. – Gneezy, U. (2009): Gender differences in preferences. In: Journal of Economic Literature, 47: 1–27. http://fbe.usc.edu/seminars/papers/AE_4-14-11_GNEEZY.pdf

⁴ Eckel, C. C. – Grossman, P.J. (2008): Men, women and risk aversion: experimental evidence. In: Plott, C. – Smith, V. (eds): Handbook of Experimental Economics Results, vol. 1. Elsevier, New York: 1061–1073. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1574072207001138>

⁵ Bertrand, M. – Karlan, D. – Mullainathan, S. – Shafir, E. – Zimann, J. (2010): What's advertising content worth? Evidence from a consumer marketing field experiment. Quarterly Journal of Economics, 125, pp 263–307, <http://karlan.yale.edu/sites/default/files/whats-advertising-content-worth-evidence-consumer-credit-marketing-field-experiment.pdf>

OLVASS FELESLEGESET!

sabb stratégiákat választanak egy kevésbé vonzó ellenféllel szemben. Az előzetes ismeretek alapján tehát a vizsgálat célja látni, hogy milyen szerepe van a nyitóstratégia választásánál a vonzerőnek, tehát milyen kapcsolat van a kockázatvállalás, a vonzerő és a játék végére elért pontszám között.

A kutatás két adatbázisból dolgozott. Az egyik egy nagy nemzetközi adatbázis, amely egy tizenegy éven át tartó (1997–2007), 100 000 játékost megfigyelő kutatás eredményeiből építkezik (Chessbase 10, <http://en.chessbase.com/>). Az adatbázis magában foglalja a sakkversenyeken regisztrált játékosok korát, nemét, nemzetiségét, kockázatvállalási és játékpreferenciáit. Ezek a preferenciák a nyitási stratégiákat is magukban foglalják, amelyek lehetnek kockázatosak, semlegesek vagy biztonságosak. Ez az adatbázis tartalmazza továbbá a sakkozók képességeit becslő, a korábban elért eredményeken alapuló ÉLŐ-pont értéket is (<http://www.bajnoksakk.hu/elo/>).⁶ Mivel az adatállomány tartalmazza a sakkversenyek összes játszmájának menetét és eredményeit, ezért lehetséges az egymás ellen elért eredmények történének elemzése is. A másik adatbázis kialakítása során 2000 sakkversenyző fotóját értékeltek on-line survey-ek segítségével, ami az MTurk rendszeren keresztül történt (<https://www.mturk.com/mturk/welcome>), és melynek során olyan sakkozók fényképeit használták, akik ÉLŐ-értéke legalább 2200 volt. A fotók egyik fele férfi sakkozókat, a másik fele női sakkozókat ábrázolt. A fotókon (amelyek a Chess Base 10-ből származtak) a 2010-es évben 25 és 34 év közé eső személyek portréfotói szerepeltek. A kérdőívben a fotók megjelenésének sorrendje randomizálva volt. A válaszadóknak egy 0-tól 10-ig terjedő skálán kellett a képen látott személyre vonatkozóan a vonzerőt meghatározni, ahol a 0 az egyáltalán nem vonzó, a 10 pedig a nagyon vonzó értéket jelentette.

Annak, hogy egy játékos befolyásolni tudja a sakkjátszma végső kimenetelét, több módja is lehetséges. A legáltalánosabb és leghatékonyabb módszer a jól megválasztott nyitóstratégia, ami meghatározza a játék további menetét. A versenysakkozóknak több kedvelt nyitási stratégiája is van, amelyeket attól függően alkalmaznak, hogy milyen ellenféllel ülnek szemben. A nyitások kockázatosságának mértékét az ECO (Encyclopedia of Chess Opening)-kód alapján nyolc szakértő (öt férfi és három nő) értékelte, akik a megnyitásokat kockázatkedvelő, kockázattal szemben semleges és kockázatkerülő típusokba sorolták.

A kutatás nem szignifikáns, de pozitív korrelációt talált a vonzerő és a választott nyitóstratégia kockázatossága között, ami valamivel erősebb a férfiak körében. Tehát egy férfi egy vonzó női ellenféllel szemben hajlamosabb kockázatosabb nyitóstratégiát választani, illetve a vonzerő növekedésével a nyitóstratégia is egyre kockázatosabbá válik. A nők inkább választanak kockázatkerülő nyitóstratégiát, mint a férfiak,

⁶ A sakkozók nagyon figyelnek az ellenfelük ÉLŐ-értékére, hiszen ezen értékből következtethetnek ellenfelük képességeire, hogy megfelelő stratégiát válasszanak a játék során.

OLVASS FELESLEGESET!

s ez nem változik az ellenfél vonzereje függvényében. A férfiak kockázatvállalásának növekedése a vonzerő hatására annak ellenére bekövetkezik, hogy a kockázatos nyitóstratégia választása csökkenti a nyeresé esélyét.

A kockázatkedvelés mértékének másik mérési megoldásánál, a döntetlen ajánlásánál a játék korai szakaszában, is nagy eltérés van a férfiak esetében abban, hogy ellenfelük vonzó-e. Míg az első 20-35 lépés megtétele során⁷ a férfiak a vonzó ellenféllel szemben a várt valószínűségnél ritkábban ajánlanak döntetlent, addig a nőknél ilyen összefüggés nincs. A játék előrehaladtával a nőkhöz hasonlóan férfiak is növekvő mértékben – de a nőknél mindig sokkal kisebb mértékben – kezdenek döntetlent ajánlani.

Ahogy azt a recenzió elején már említettem, a tanulmány szerzői is hivatkoztak rá, hogy más kutatók is felfedezték korábban a vonzerő és magasabb kockázatvállalási hajlandóság közötti összefüggést. Így azt gondolom, ez az írás nem korszakalkotó, de az eredmények egyértelműen bizonyítják, hogy a férfiak kockázatosabb stratégiákat vállalnak egy vonzó nővel szemben. Jó lenne a jövőben a pszichológia eszközeivel elemezni a jelenséget, de érdekes lenne különböző kultúrák esetében is vizsgálni ezt a jelenséget, ami talán árnyaltabb képet mutatna a kockázatvállalás és a vonzerő kapcsolatáról.

⁷ Húsznál kevesebb lépésnél ritka, hogy valamelyik játékos döntetlent ajánlana, hiszen addig még a nyitólépések történtek jobbra meg, és semmi nem dőlhetett el.